

Klassisisme, Louis-seize (Europa 1760 - 1800, Norge 1760 - 1800)

Rådhuset i Amsterdam	(Klassisisme, nederlandsk, 1648-1665)
Circus at Bath, England	(Classical, neoclassical, 1754)
The Royal Crescent, Bath, England	(Classical, neo-classical, 1767-1775)
Kapteinvaktmesterbolien, Bergen	(Klassisisme, 1714)
Kommandantboligen, Borggården Bergen	(Klassisisme, 1725)
Odals værk m/sidebygningene, Sør-Odal	(Klassisisme, 1767/1799)
Trondheim katedralskole, Munkegata	(Klassisisme, 1787)
Møllehaugen, Ila Trondheim	(Klassisisme, 1797)
Kong Carl Johans arbeidstiftelse, Trondh.	(Klassisisme, 1802)
Ekserserhuset, Munkegata Trondheim	(Klassisisme, 1806)
Bakeriet, Munkegata Trondheim	(Klassisisme, 1810)
Lade gård m/3 driftsbygninger Trondheim	(Klassisisme, 1810)
Lagmannsrettbygningen, E Skakkesgt. Trondheim	(Klassisisme)
Universitet, Oslo	(Klassisisme, 1838)
Ferstad	(ca. 1790, trøndersk klassisisme)
Thaulowgården, O Trygvasonsgt. Trondheim	(Klassisisme, 1807)

Klassisisme, Louis-seize (Europa 1760 - 1800, Norge 1760 - 1800)

Klassisismen bygger på antikkens greske og romerske bygningskunst. Denne bygningskunsten har en gang for alle nådd et nivå hvor den kalles "klassisk", og vi snakker om antikken som "den klassiske oldtid". Gjenoppdagelsen av oldtidens arkitektur har skjedd gang på gang gjennom historien bla i renessansen. Perioden som omtales som nyklassisisme kan dateres til år 1748, hvor franskmennene begynte utgravninger i Pompeii. Plutselig stod datidens mennesker ansikt til ansikt med romersk bebyggelse fra år 79 e. Kr. Man fikk nå forbilder for både detaljer og byggverk fra vitenskapelige historiske utgravninger. Klassisismens ideal var den majestetiske ro og harmoni, både i bygningene selv, og flere bygninger i mellom.

Etter 1814 da Norge igjen stod på egne ben, fikk den nye nasjonen behov for en rekke offentlige bygninger. Ny-klassisismen, eller empiren gjorde sitt inntog i disse nye monumentalbygningene. Empire kan karakteriseres som en under-art av klassisismen. Den fikk sitt gjennombrudd i Frankrike da Napoleon ble keiser i 1804, og var inspirert av den romerske keisertid. Empire regnes på kontinentet fra 1804-1825, i Norge ca. 1810-1840. I keiser Napoleons omgivelser ble empiren storslagen og pompøs, og gjennom de fyrstehoffene som var avhengig av ham ble stilen spredt i Europa. Til Sverige kom empiren med Karl Johan, Napoleons tidligere marskalk. Danmark fulgte også godt med i stilutviklingen under ledelse av dyktige arkitekter. Den norske empiren hentet i hovedsak sin inspirasjon fra England og Danmark. Da empiren slo igjennom her hjemme var landet truet av økonomisk ruin. De trange kår gav liten plass for luksus og den norske empiren ble derfor som rimelig kunne være, enkel og beskjeden.

Arkitekt H.F.D. Linstow (1787-1851) fikk æren av å tegne Det kongelige slott, oppført i 1824-48, og gjennomførte samtidig reguleringen av Karl Johans gate i Oslo. Slottet er et karakteristisk empirebygg med sine enkle, glatte flater og søylebåren tempelgavl. Stadskonduktør Chr. H. Grosch (1801-1865) fikk ansvaret for betydelige byggeoppgaver som Oslo Børs og Norges Bank – og Universitetet, oppført i årene 1841-52 etter hans tegninger, dominerer fortsatt Oslo sentrum. Under utformingen av Universitetsanlegget søkte Grosch råd hos tidens store arkitekt, Karl Friedrich Schinkel i Berlin, og slektskapet både med Altes Museum og Schauspielhaus er umiskjennelig.

Den strenge, men harmoniske klassisismen satte spor etter seg utover hele landet, påvirket av dansk empirearkitektur. Ikke minst på Sørlandet finner vi klassisismens stenarkitektur gjendiktet i tre i store så vel som små byggverk den dag i dag. Tyholmen i Arendal frembyr vakre eksempler med Kalleviggården, i dag Rådhuset, som det fremste. Gården ble oppført i 1812-15 etter tegninger av kgl. byggningsinspektør P.K.B. Jessen (1781-1828) i København.

Interessen for antikken kom for alvor da utgravningene i Herculaneum og Pompei startet i 1748. Stilen var en reaksjon på rokokkoens svulstighet. Denne perioden faller sammen med Ludvig den 16.'s regjeringstid og stilen benevnes derfor for louis-seize. I Sverige kalles denne stilepoken gustaviansk

etter Gustav 3. Streng, symetrisk, søyler, pilaster, dekorative. Greske forbilder, matematisk estetikk, momental ro. Slottet i Oslo, 1825-1848. Smolnyjinstituttet i Leningrad (1806-08).

1700-tallets klassisismen vender seg igjen mot antikkens byggekunst i en puristisk utgave, søker forankring i antikken. Sparsom plastisk behandling, logisk. Klassisismen fikk etter hvert sterke tilknytningspunkter til rasjonalismen som åndsretning.

Andrea Palladio: Villa Rotonda i Venezia (1550). Fr. Schinkel: Altes Museum, Berlin 1824-28.

Børsen, Norges Bank. Berlin Schauspielhaus (1810-30) ved arkitekten Friedrich Schinkel.

Universitetet i Oslo er viktigste norske bidrag. (Grosch 1838). Nyklassisme: British Museum 1820.

Østens påvirkning: Royal Pavilion Brighton 1815-18.

Særtrekk ved norske boliger innen klassisismen:

Hel- og halvvalmet tak. Svai i taket ved gesimsen. Arkoppbygg. Søylemotiv i fasaden. Engelske skyvevinduer eller smårutede vinduer. Ornamentikk: urnemotiv, tannsnitt, eggstav, medaljonger og girlandne. Tettstilte rifler i lister og fyllinger. Speilet i dørfyllingene oval- eller rombeformet. Streng linjeføring. Buet dørøverstykke. 4-delt vinduer med 3x2 i småvinduer.

Gustaviansk stil (1780-1800)

Svensk retning av klassisismen som reaksjon mot rokokkostolen. Gåvle rådhus i sen-gustaviansk stil 1784-90.

Villa Rotunda (1566-1571, klassisisme)

Venezia, Italia

Av Andrea Palladio. 1508-1580. En av tidenes mest innflytelsesrike. Ombygde basilikaen i hjembyen Vicenza, og kirkene San Giorgio Maggiore og Il redentore i Venezia. Det palladianske kommer sterkest til uttrykk i hans villaer, formet som enkle, kubiske blokker preget av kompromissløs symmetri både i grunnplan og fasader og med et fremskutt parti a la klassisk tempelfront satt inn på en eller flere sider. Både i det ytre og det indre følger enkle tallforhold i proporsjoneringen, som f. eks. 2:3:4. Mest karakteristisk er den dobbeltsymmetriske Villa Rotunda. I dette arbeid står Palladio i fritt forhold til sin samtid. Først i 1700-tallets England kom han til i danne skole, og han fikk også innflytelse på den europeiske klassisisme i form av en lærebok med eksempler fra sine verker, på linje med den romerske Vitruvius.

Queen's House (1616-1635, klassisisme). Greenwich, England

Av Inigo Jones (1573-1652), engelsk arkitekt og teaterdekoratør. Under et lengere opphold i Italia (1598-1601) fattet han sterk interesse for arkitekten Palladios arbeider, og innførte senere de palladianske arkitekturidealer i England. I 1603 reiste han antakelig til Danmark hvor han kan ha utført arbeider for Christian 4. I 1615 ble han i hjemlandet utnevnt til inspektør for dr kongelige bygninger. Hans arbeider Queen's House, Greenwich (1616-1635) og Banqueting House, Whitehall (1619-1622) var i sin klassisisme revolusjonerende i engelsk arkitektur. Banqueting House var det eneste av et planlagt kolosalt palassanlegg som ble oppført. Av andre verker kan nevnes The Queen's Chapel, St. James's Palace (1623-1627), søylefronten til St. Paul-katedralen (påbegynt 1533, brent 1666), reguleringen av Covent Garden (1630-årene), alle i London, og arbeidet ved Wilton House, Wiltshire (1649-1652). Selv om Jones baserer sitt arbeid på Palladios, så representerer den en selvstendig utforming og sammenstilling av motiver, og karakteriseres ved bruk av klare bygningsvolumer, midtpartier ofte aksentuert ved søyler og en kombinasjon av glatte flater og rustika. Han har hatt innflytelse på arkitektene Lord Burlington og William Kent.

Rådhuset i Amsterdam (1648-1665, nederlandsk klassisisme). Tegnet av Jacob van Campen
Bygg som i all sin storslåtthet virker enkelt i konturene og nøktern i dekorasjonene.
Delingen av Europa i en katolsk og en protestantisk leir fikk også innvirkning på kunsten. Sørlege Nederlandene (Belgia) forble katolsk, de nordlige var fromme, flittige, sparsommelige som ikke hadde stor sans for sydens prakt.

Rett frem: Kapteinvaktmesterbolien (1714, klassisisme). Til høyre : Kommandantboligen (1725, klassisisme). Fra Borggården på Bergenhus

Odals værck (1767, klassisisme)
Sidebygningene frs 1799.
Sør-Odal

Toetasjebygning fra 1767 har valnmtak med svai. Mot tunet flankeres hovedbygningen av to sidebygninger som har inneholdt butikk, bryggehus og melkerom, mens det andre har vært verkets kontorbygning.

Hovedbygningen med søylebåret svalgang i to etasjer består av laftet tømmer med panel. De to sidebygningene er i rappet mur. Bygningens rikt detaljerte snekker- og stukkarbeider avspeiler stilskiftet fra rokokko til klassisisme. Inngangsfasaden har fått en karakteristisk utforming ved at den norske svalgangen er gitt et i klassisk preg i overensstemmelse med Louis seize-stilen.

Trondheim katedralskole (1787, tidlig klassisisme)

Munkegata 8, Trondheim

Oppført i upusset tegl med valmtak med arker. Sterk symmetrisk fasade mot Munkegata. I midtpartiet er vinduene omgitt av arkitektoniske rammer mens de ellers er satt inn i murverket.

Møllehaugen (1797 - klassisisme). Møllebakken 4, Ila - Trondheim

Møllehaugen ble oppført i 1797 som privatbolig for Ila Mølle. Våningsbygget er uforandret. Med rikt utskårne louis-seize-portaler som er typisk for herskapshus på den tiden. Bygningen er laftet i 2 etasjer og har stående panel og valmtak tekket med rød, krum tegl.

**Kong Carl Johans arbeidsstiftelse (1802, klassisisme)
Kalvskinngata 2, Trondheim**

Major Chr. H. Weibyes gård. Senere fra 1843 lokale for Kong Carl Johans arbeidsstiftelse, en institusjon blant Trondheims sosiale hjelpetiltak. Våningshuset er laftet i 2 etasjer og har stående panel. Høyt valmtak. Opprinnelig var 1. etasjens vinduer kronet med trekantgavler. Fra 1918 har huset vært utstyrt med T-postvinduer. Den klassiske hovedportalen er typisk for første halvdel av 1800-tallet. Buen døroverstykket. Kannerte halvsøyler på postament bærer her et segmentformet toppstykke med knekket gesims. I dette tilfellet prydes feltet av 2 utskrånne, kryssende palmeblad, og mellom gesimsen og dørbladene finnes et rektangulært overlysfelt med srossverk. Streng linjeføring.

Ekserserhuset (1806, klassisisme)
Munkegata 4, Trondheim

Saltak med enkel bindingsverkskonstruksjon. Symmetrisk gatefasade omkring en kraftig klassisk portal. Krysspostvindu. Kraftig portal med både arkitrav (den bjelke som hviler på søylen) og segmentformede toppstykke over gesimsen.

Bakeriet (1810, klassisisme)
Munkegata 2, Trondheim

2 etasjes pusset teglmur med høyt valmtak med krum tegldekke.

Andre typiske trekk ved stilarten:

- buet dørøverstykke med glass
- speilet dørfillinger

**Lade gård, 3 driftsbygninger (ca. 1810, klassisisme)
Strinda, Trondheim**

Anlegget regnes som et hovedverk innen norsk klassisk arkitektur. Bygningene er bevisst gruppert omkring et U-formet tun. Anlegget er idag komplett bevart. Våningshuset er ut fra loggiamotivet på begge langfasadene og den gjennomgående midthallen tydeligvis inspirert av palladianske forbilder i England. Bruken av skyvevinduer, som var lite benyttet i Trøndelag, bekrefter også denne teorien. Huset er laftet i 2 etasjer og har stående profilert panel og valmtak tekket med flat tegl. På hagesiden finnes 3 arker. Loggiaene står midt på de symmetrisk utformede langfasadene, bak 4 joniske søyler som bærer en forkrøpelt arkitrav. Fasadene preges ellers av kraftig gurtgesims som markerer skillet mellom etasjene og av det brede gesimsbåndet med sterkt skjematissert girlanderbord.

Lagmannsrettbygningen (klassisisme). Erling Skakkes gt. 60, Trondheim

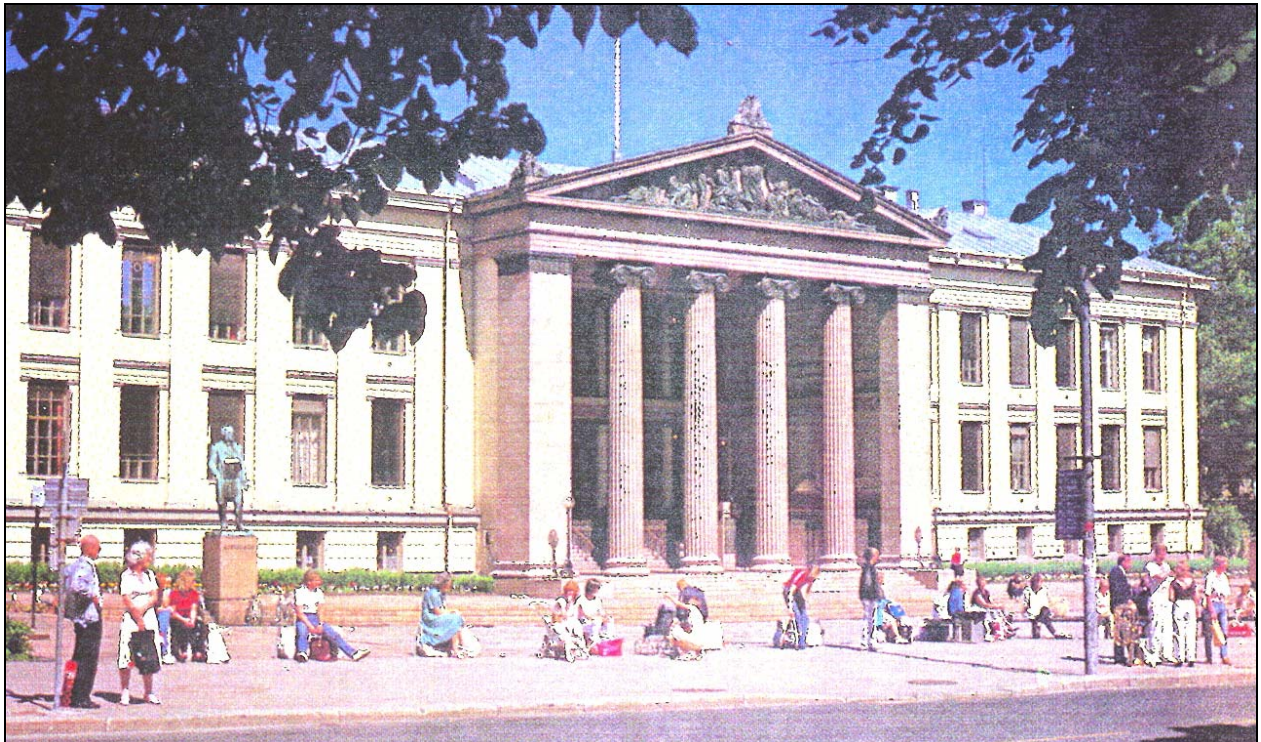
Bygget er laftet i 2 etasjer med stående panel inndelt med lisener (fremspringende pilerer). Dagens fasade stammer fra en ombygging fra 1920. Opprinnelig var denne bygningen en fløy av tukthuset med bl. a. anleggets kirkerom.

Universitet (1838, klassisme) Oslo

I Norge står Universitetet i Oslo som det viktigste bidrag til klassisismen. Mens byens Kongelige slott er holdt i en mer konvensjonell palladiansk stil (H. D. E. Linstow 1824-48), representerer Universitetet en mer avansert løsning, der tidens enkle volumetri er forbundet med en ny vilje til konstruktiv-formal artikulering av fasadene. Det er kjent at arkitekten Christian Heinrich Grosch i 1838 sendte sine tegninger til Schinkel i Berlin, som foretok vesentlige forbedringer. Fasadearkitekturen er således basert på Schinkels Schauspielhaus med sin kombinasjon av stor og liten orden. Av særlig interesse er forhallen til domus media med sin storartede fritrapp som varierer Schinkels løsning fra Altes Museum.

Grosch, Christian Henrik (1801-1865). Født i København. I nøktern empirestil bygde han det såkalte empirekvartalet (revet), Børsen (1828), Norges bank (1830), Observatoriet (1833) og Christiania Theater (1837, brent). Etter hvert ble hans klassisme påvirket av Schinkel. Under påvirkning av de nye romantiske strømningene bygde han Basarhallene og Brannvakten ved Domkirken i Oslo (1840-45), Kroghstøttens sykehus (1859) og Kong Oscars minde (1862, revet). Utenfor Oslo bygde han kirken i Halden (1833), tollbodene i Kristiansand (1827) og Stavanger (1840), kirkene for garnisonen ved Horten (1855), i Tønsberg (1858), i Tromsø (1861) m. fl.

Ferstad (ca. 1790, trøndersk klassisisme). Byåsen, Trondheim

Tilhører byens lystgårder fra etter midten av 1700-tallet, oppført øvers på Byåsen. Toetasjes laftet bygning med stående panel ferdig i 1795. Halvvalmetaket hadde opprinnelig et tekke av krum, rød tegl. Nå mørsk, krum sementstein. De symmetriske langfasadene har like portaler i louis-seize-stil. En balkong er komponert sammen med en klassisk kjellerportal med joniske pilastre, meanderbord, kvaderimitasjon og segmentformet overlysfelt. Døren i kjellermuren kan åpnes i portalens fulle høyde og bredde for kjørende. Til daglig gangtrafikk brukes bare den diagonalpanelte delen. Med fire vindusakser på gavlsidene er huset svært bredt etter trøndersk målestokk.

Thaulowgården. (1807, klassisisme). Olav Trygvasons gt. 42, Trondheim

Oppført 1807 av kjøpmann Peter A. Falch som eide stedet fra 1791. Gården består av en hovedfløy mot gaten og en sidefløy mot Ravnkloa. Huset har en karakteristisk fasade, med høy grunnmur. Det er utstyrt med horisontalbånd mellom 1. og 2. etasje og en høy trapp opp til inngangsdøra som er flankert av kannerte søyler med joniske kapiteler. Over døren finnes en fraftig gesims, med en attika som når opp til vinduet i etasjen over. Huset er dekket av et valmtak med konsollgesims.

